

сами о собі ■
сами о себе ■
самі про себе ■
самі пра сябе ■

samiosobie

місячнік сапэчна кўльтурны /163/ чэрвец 2022

Валачобнікі валачыліся

Шчасце, сям'я, абуджэнне да жыцця, пах расы і спеў птушак. Усё гэта прыходзіць на думку, калі думаеш пра вялікодны час. Вядома, можна дадаць да гэтага травеньскія святы і пачатак сезона шашлыкоў, а што за гэтым ідзе – пах смажанай свіной шыйкі. Але вельмі важным, непаўторным і характэрным элементам гэтага перыяду з'яўляецца спеў валачобнікаў, якія ходзяць ад хаты да хаты ў пошуках вялікодных яек.

■ Як штогод, май пачаўся ад арганізаваных Музеем малой бацькаўшчыны ў Студзіводах сустрэч «Там по маёвай росі». Сёлета валачобнікі са Студзіводаў валачыліся па розных вёсках Падляшша.

У РАГАЧАХ

Тыдзень пасля *Вялікадня*, 30 красавіка, ў Рагачах, якія знаходзяцца каля Мілейчыч, людзі збіраюцца на Проводы памаліцца ля магілаў сваіх блізкіх. У гэты

час у вёску вяртаюцца людзі, якія з'ехалі адсюль з розных прычын да большых мясцовасцяў. Увогуле, увесь велікодны перыяд

можна назваць вяртаннем на сваю малую радзіму. Таму тады ажывае ды нанавя ўваскрасае вясковае Падляшша.

Той, хто сёлета быў у Рагачах тыдзень пасля *Вялікадня*, мог стаць сведкам радасці, якую прынеслі з сабою валачобнікі са Студзіводаў. Вясковыя вуліцы ў Рагачах ідуць у розныя куткі свету. Яны цягнуцца паралельна з сабою, перасякаюцца ды губляюцца на лугах і лясным гушчары, што вельмі напамінае

вёскі Палесся. Галоўная дарожка вядзе да хаты лесніка **Адама Алексеюка**. Гэта ягоная жонка **Яанна**, даўні член студзіводскай «Жэмэрвы», дзесяць гадоў таму назад дала думку, каб адзін дзень маёвуй росы арганізаваць менавіта ў Рагачах і іх ваколіцах. Бо тут вякамі жыла багатая традыцыя веснавых песень і абрадаў.

Частку гэтай спадчыны нам перадала **Ніна Такаюк** з Мікуліч, якія знаходзяцца ў рагачкім прыходзе. Гэта песні – рагулькі, вясновыя хараводы, гульні, танцы ды абрады. Некалькі гадоў таму назад спадарыня Ніна адыйшла ў вечнасць. Але багацце тутэйшай традыцыйнай культуры прадаўжае тут жыць высылкамі энтузіястаў са студзіводскага цэнтра, якім дапамагае Гмінны цэнтр культуры ў Мілейчычах ды мясцовыя жыхары.

У сёлетніх рагачкіх рогульках прынялі ўдзел калектывы Жэмэрва, Осочнікі ды спевакі, музыканты і мастакі з Дому творцаў ў Варшаве. Гэта беларусы, якія на працягу трох тыдняў прымалі ўдзел у розных майстаркласах, прысвечаных традыцыйнай культуры. Яны з розных культурных слаёў. Акрамя выканаўцаў традыцыйнай фальклорнай музыкі ёсць тут і мэдевалісты, якія граюць на дудах. Гэтыя светлы здаюцца быць зусім рознымі, але на вуліцы ўсё добра спалучаецца.

Па дарозе карагод спыняе **Анатоль Матуевіч**, гаспадар і аніматар культуры. Хоча павхваліцца новымі жыхарамі гаспадаркі – нованароджанымі баранчыкамі. У гэты сам час на яго панадворку пачынаецца патанцоўка. Прыбылыя госці бяруць мясцовых жыхароў у танцы.

Варта сказаць, што ўсе падрыхтаваліся да гэтага ўжо раней. У прыгожай, вырамантаванай святліцы, перад хараводам прайшоў канцэрт і патанцоўка. Грала «Жэмэрва» і **Юльёш Кублік** спад Кнышына на сваёй пе-

дальнай гармоніі. На канец усе пайшлі вадзіць хараводы на фоне блакітнай рагачкай *Прачысценскай* царквы.

У НАВІНАХ І ЛАСІНЦЫ

Праз тыдзень, 7 мая, дзеянне перамясцілася ў гміну Нарва, дзе валачобнікі наведалі вёску Навіны. Аднак прыехалі не самыя – разам з імі на сваю малую бацькаўшчыну прыбыла **Екацерына Тіханюк**, выбітная спявачка з вёскі Збуч, што ў гміне Чыжы. Менавіта ад яе паходзіць значная частка огулькаў, садонькаў ды іншых песень, спяваных Жэмэрвою. Прыхаце ў Збучы, у якую пані Каця пасялілася пасля шлюбу, сустрэліся два светлы – падлеткаў і студэнтаў, маладых носьбітаў культуры ды іх інспірацыі – васьмідзесяцігадовай жанчыны.

У маленькай вёсцы Навіны гэтыя светлы пачалі вяртаць веснавую радасць для яе жыхароў. Жанчыны на лавачках, пры дапамозе спадарыні Каці, прыпаміналі сабе тэксты веснавых песень і спявалі разам з маладымі. Разам з «Жэмэрвою» вандравалі калектывы «Абра» і «Берендейка», якія прыехалі з Латвіі. Пані Каця паказала, дзе ў мінулым знаходзілася яе хата. Цяпер ад яе не засталася нават следу. На яе месцы расце духмяны бэз і малы сад. Некалькі дзясяткаў метраў далей стаіць прыгожы драўляны дом, пакрыты з аднаго боку пластыкавай плітой, што крыху разбурае яго годны вобраз. Баба Каця расказвае, што менавіта перад ім, на гэтай вузкай дарозе і шчыльным бруку, у яе маладосці ладзіліся танцы.

У 1942 г., калі Кацярыне Банькоўскай (па мужу Тіханюк) было пару гадоў, яе родную вёску спалілі немцы. Некалькіх жыхароў расстралялі, а ўсіх апошніх перасялілі. Сям'я Каці трапіла ў Бельск, дзе пасялілася ў адным з дамоў, пустога ўжо тады яўрэйскага гетта. Але там шматдзетнай радні было цесна-

вата, таму бацькі рашылі Кацю часова аддаць на выхаванне сваякам у вёску Прыбудкі, таксама ласінскага прыхода. Пакуль аднак валачобнікі туды патрапілі, ў Навінах прыйшлі пад апошнюю хату, дзе прывітаў іх гаспадар **Анатоль Банькоўскі**, якому праспявалі некалькі песень. А ён тады ўсіх запрасіў у госці.

Усе ядуць сырнікі і пірагі прыгатаваныя гаспадыняй, а з панадворка бачныя купалы царквы ў Ласінцы. Перад тым як валачобнікі знойдуць дарогу ў вёску Прыбудкі, адпачнуць ля гэтай святыні. А дзякуючы дабрыні настаяцеля царквы, айца **Георгія Коса**, яны змогуць памаліцца ўнутры. Гэта тут была ахрышчана спявачка Екацерына Тіханюк.

З ласінскай царквы вылачобнікі падаюцца на непадалёкі хутар, дзе пражывае **Марыя Дмітрук**, выдатная спявачка, ад якой «Жэмэрва» пераняла таксама шмат песень. У 2013 годзе студзіводскі музей выдаў дыск «Песні Беларусув спуд Лядскай пушчы», з песнямі ў выкананні Марыі Дмітрук, яе мужа **Уладзіміра** і цёшчы **Надзеі**. Дзевяць гадоў пазней маладое пакаленне падляшскіх носьбітаў культуры на ласінскім хутары праспявала з Марыяй Дмітрук адну са сваіх улюбёных песень «Ходзіла дзіўчына в сэлёным саду».

У ПРЫБУДКАХ

У межах вёскі Прыбудкі, на ўскрайку Лядскай пушчы, ужо 400 гадоў расце дуб. Гэта незвычайнае дрэва, якое абняць можа не менш сямі чалавек. У выніку ўдару маланкі яго галіны

*Валачобнікі на вуліцы ў Прыбудках
Абход пасеваў жыта ў Тапільцы
Веснавы карагод "Летіев бусел"
на вуліцы ў Бацютах*

У ТАПІЛЬЦЫ

Пасля суботы кошыкі валачобніку гнуцца пад трафейамі — хатнімі каўбасамі, вялікоднымі яйкамі ды цукеркамі. Але перад вандроўнікамі яшчэ дзьве вёскі — Тапілец і суседнія Бацюты, што ў гміне Турасль Касцельная. У Тапільцы, па запрашэнні а. **Яраслава Юзьвіка**, 8 мая валачобнікі ўдзельнічалі ў абходзе поля, якое знаходзіцца на ўскрайку вёскі, побач мураванай царквы. Два дня раней праваслаўная Царква адзначала дзень памяці св. вмуч. Георгія Пераможцы. А гэта ж патрон земляробаў і даўнім звычаем трэба ў гэты дзень пайсці на пасевы жыта. Дзеля добрага ўраджаю па ім качаецца каравай ды спяваецца песня «Святы Юрэ Рыгорэ». У кожным кутку поля закопваюцца рэшткі ад вялікоднага стала.

Пасля абходу парафіяльнага жыта а. Яраслаў запрашае ўсіх ў Бацюты, якія да другой сусветнай

раскінуліся ва ўсе бакі свету. Яшчэ ў мінулым стагоддзі дуб быў названы «Дунінам», у гонар выдатнага беларускага паэта і драматурга **Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча**. Пад яго разлажыстымі галінамі гадамі віравала грамадска-культурнае жыццё рэгіёна. У сакавіку 2022 года, дзякуючы вялікай сацы-

і абавязкова апублікаваць фота ў сацыяльных сетках.

Нашыя валачобнікі, на шчасце, не трапілі ў вёску падчас аблогі турыстаў. Яны ішлі па вузкіх вулачках вёскі ў суправаджэнні жыхароў Прыбудкаў і навакольных вёсак. Тутэйшыя людзі, вядома, надзвычай ганаратца сваім «Дунінам», таму

яльнай мабілізацыі, дуб перамог у конкурсе на «Еўрапейскае дрэва года». Раптам аказалася, што вёска Прыбудкі стала самым жаданым месцам для польскіх веснавых вандровак. Кожная больш-менш вядомая знакамітасць была вымушаная вандраваць тут з Варшавы, каб зрабіць фотаздымкі на фоне нашага найстарэйшага Падляшска

настойліва накіроўвалі ў яго напрамку харавод. Там і адбыўся на сам канец канцэрт. Багатае завяршэнне гэтага цудоўнага дня пад Лядскай пушчай прайшло ў пчалярскай сядзібе **Уладзіміра Аўласюка**, заадно солтыса вёскі Прыбудкі. Дапамагала яму **Агата Смактуновіч** з супрацоўнікамі Нарвайскага цэнтру культуры.

вайны былі найбольшай вёскай у тапілецкім прыходзе. Пасля сумнавядомых, пасляваенных падзеяў яна амаль апусцела з праваслаўнага насельніцтва. Але цяпер у гэтым плане паволі адраджаецца.

У Бацютах валачобнікі спяваюць для вяскоўцаў, якія з радасцю сустракаюць іх ды абдорваюць хатнімі вырабамі.

Наперадзе крочыць латышская дуда Эдуардса Клінтса, за ім скрыпкі «Жэмэрвы», далей чуваць рускую балалайку і спеў **Марыяны, Вялетты ды Грышы Нікалаенкаў** з Рыгі. Да шэсця валачобнікаў далучаюцца ўсё новыя жыхары Бацютаў і іх госці. Нечакана аказалася, што валачобнікі танцавалі і спявалі для гасцей першакамунінага прыёму, які праходзіў ў вясковым клубе.

Каля гэтага клуба і завяршыўся валачобны харавод. Яшчэ доўга тут гулялі традыцыйныя танцы пад гармонію-трохрадку Юліюша Кубліка, латышскія дуды ды падляшскія скрыпкі.

* * *

На вясковую вуліцу валачобнікі вярнуліся яшчэ 14 мая, гэтым разам у Мохнатэ гайнаўскай гміны. Віншуючы гаспадароў прайшліся яны па вёсцы ды абыйшлі пасевы збожжа на полі **Валянціна Селвесюка**. Наканец, ў вясковай святліцы, паказалі фільм «Прывэлі нас сюды песні Ваших батькуов», дзе таксама знятая вёска Мохнатэ і яе жыхары.

Студзіводзкія валачобнікі вяртаюцца да хаты. Колькі людзей яны зрабілі шчаслівымі – не злічыць. Вядома, што на сустрэчу з імі рыхтаваліся цэлыя вёскі. Гэта быў жывы ўспамін пра мінулае. Хто ведае, можа праз колькі гадоў пра валачобнікаў і рагулькі будзе памятаць толькі старажытны дуб «Дунін» і аднойчы падчас навальніцы ў яго кроне зашумяць словы песні-канапелькі:

*Злоты персцень переломіцца,
лолам*

*Шэлкова хуста да зносіцца,
да зносіцца лолам*

*Сама млада як ягода,
як ягода лолам*

*Да на век доўгі, на век доўгі, лолам
Да на быт добры, на быт добры,
лолам.*

Максім Фіонік, фота аўтара

Kilka stron z życia Leona Kubajewskiego

Część II

Druga to część wojennych wspomnień Leona Kubajewskiego, mieszkańca Orli, który wiele lat spędził najpierw w niemieckiej a potem radzieckiej niewoli, by w końcu szczęśliwie wrócić do swojej rodziny. Pierwszą część prezentowaliśmy w numerze marcowym, druga została zapisana przez jego syna.

■ W Dortmundzie, mieście zbudowanym z czerwonej cegły, jeńcy zostali zakwaterowani w budynkach. Już nie padało na głowę, nie doskwierał chłód. „Co dalej? Czy przeżyję? Czy powrócę w swoje rodzime strony?” – te pytania wciąż pozostawały bez odpowiedzi. Na szczęście **Leon Kubajewski** miał obok siebie bratnie dusze – kolegów, z którymi był razem od chwili powołania do wojska. Wspólnie z **Piotrem Andrejukiem** z Hukowicz, **Lewonem Michalczukiem Stepaniukiem** z Treszczotek oraz **Mikołajem Szabanem** postanowili sobie pomagać i nawzajem się wspierać. Po kilku tygodniach okazało się to bardzo potrzebne. Otóż na początku października w czasie porannego przeliczania wartownik kazał mu wystąpić z szeregu i zaprowadził na komendanturę. Tam w pokoju było już dwóch Niemców i pewien jeńiec, który twierdził, że Kubajewski jest Żydem. Ten zaprzeczył.

– Jestem Białorusinem, wyznania prawosławnego, urodziłem się w Orli, tam mieszka moja rodzina – tłumaczył i powołał kolegów na świadków. Ci potwierdzili jego słowa. Wtedy nakazano wyprowadzić jeńca – donosiciela, a Kubajewskiemu i jego kolegom – rozebrać się do naga. Niemcy oglądali ich od góry do dołu – mierzyli czaszkę, uszy, nos, a następnie polecili ubrać się i wrócić do baraku. „Szwajneukraine” usłyszeli wychodząc, a odprowadzający

Leona wartownik dodał „zer gut, zer gut”.

Następnego dnia ta procedura objęła już wszystkich jeńców.

W obozie w Dortmundzie Kubajewski przebywał do końca lutego 1942 roku, następnie trafił do obozu w Limburgu, a potem do kolejnego, nad granicą holenderską. Tu do końca października pracował u bauera. Razem z Mikołajem trafił do Hansa, właściciela około 180-hektarowego gospodarstwa, który osobiście odbierał z obozu i odwoził ośmioosobową grupę jeńców. Po tym co wcześniej przeszli, był to prawdziwy raj. Na polach w tym majątku pracowało też chyba dziesięć kobiet, a właściwie 16-18-letnich białoruskich dziewcząt. Praca trwała od rana do wieczora, z przerwą na obiad, mężczyźni wykonywali prace parobka, Leon z Mikołajem remontowali też budynki gospodarcze. Ale pracowali na powietrzu, bez wyzwisk, kopniaków, otrzymując przy tym nieporównywalnie lepsze jedzenie.

Po wykopkach żona Hansa, powiedziała im po polsku, co było dużym zaskoczeniem, że ich praca w gospodarstwie dobiega końca. Raj się skończył.

Kolejny obóz, w Vormus nad Renem, i praca w fabryce celulozy i terpentyny oraz papierni. Potem obóz w Antyburgu, praca w kopalni węgla kamiennego z numerem identyfikacyjnym 926 i lampką górniczą na wyposażeniu. Pracujący

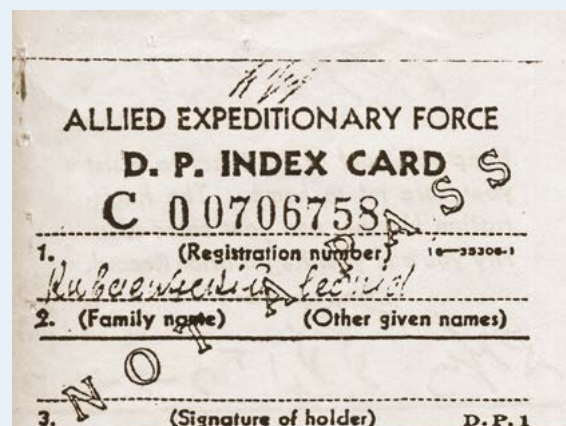

na dole Niemcy i Francuzi otrzymywali także pochłaniacz gazu i hełm. Wysoka temperatura, wysokie normy – około ośmiu ton węgla na jednego ładowacza – brak tlenu, a przede wszystkim słabe jedzenie spowodowały, iż pod koniec 1944 roku Leon Kubajewski przy wzroście 176 cm ważył jedynie 36 kilogramów, a w styczniu 1945 trafił do szpitala. Wtedy stracił kontakt z kolegami, z którymi spotka się dopiero w 1948 roku.

Po wyjściu ze szpitala Leon zo-

wyczynkowo-rekreacyjnego SS. Tu po badaniach lekarskich otrzymali nową bieliznę, obuwie i amerykańskie mundury. Mieli dobre warunki mieszkaniowe z łazienkami i sanitariatami, pełnowartościowe posiłki z codzienną porcją czekolady. Także prawo poruszania się po obozie, a nawet wyjścia do miasta. Przykre chwile? Rozmowy z amerykańskimi oficerami, niekończące się serie pytań i niekończące się namowy na wyjazd do USA. „Chcę wrócić

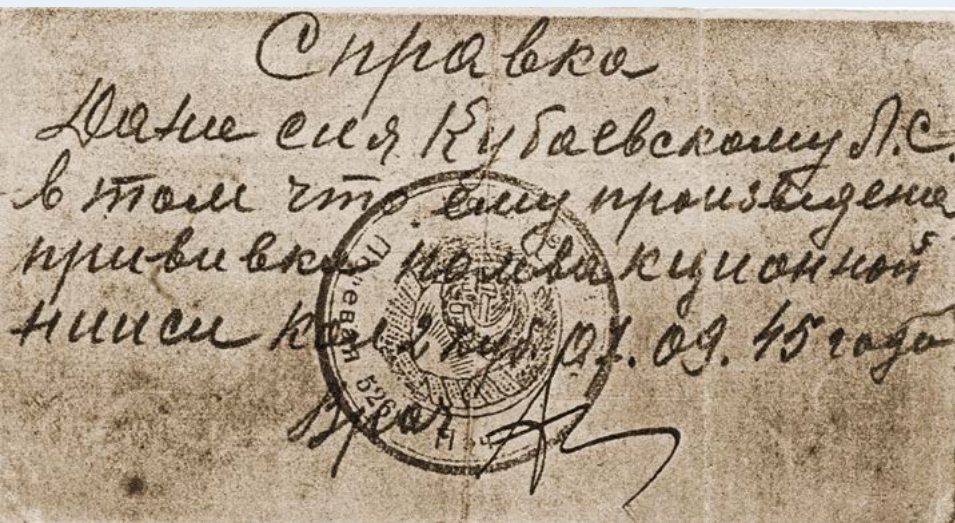
daniach lekarskich, „rozmowach” już z radzieckim oficerem, podróż w wagonach przez Berlin do stacji nad Odrą (prawdopodobnie Frankfurt nad Odrą). Tutaj przesiadka do dwunastoosobowych wagonów z pryczami, poduszkami i kocami. I droga na wschód, do Brześcia. Gdy Leon Kubajewski ujrzał napis *Черемуха* (Czeremcha), pobiegł do dowódcy eszelonu: „Jestem z tych stron, tu mieszkają rodzice, żona z synem, którego nie widziałem od ponad czterech lat, *otпусти- tie...*”. Dowódca na to, że gdyby się zgodził, czekałby ich obydwu sąd wojenny, że też ma dosyć wojaczki, że też ma żonę i dzieci.

Na koniec wyciągnął *stakańczyki* i kiebasę, ugościł. Na odchodne wręczył butelkę.

W Brześciu jeńcy po raz kolejny zostali przeliczeni – było ich około pięciuset – i skierowani do nowych wagonów. Wcześniej otrzymali książeczki wojskowe z napisem *plennyj*. I tak Leon Kubajewski ponownie stał się *krasnoarmiejcem*. Pobyt w Brześciu przebiegał według następującego porządku: rano rozmowa z dowódcą oddziału, wieczorem *piereszczot*. Gdzieś tak w połowie lipca do wagonów doczepiono duży parowóz. Pociąg ruszył. Dotarli do Bobrujska.

Zniszczenia wojenne były tak duże, że Leon Kubajewski z trudem rozpoznał miasto i koszary, w których przed laty zaczynał służbę *krasnoarmiejca*. Jeńcy zostali zakwaterowani w trzynastooso-

stał skierowany do obozu w Lünen, do pracy w ogromnym tartaku. Gdy 24 kwietnia 1945 roku miasto i tartak wyzwolili Amerykanie, jeńcy zostali przewiezieni do ośrodka

na ojcowiznę, do rodziny” – jego odpowiedź była niezmienna.

Na początku czerwca 1945 roku Leon Kubajewski został przekazany radzieckim wojskowym. Po ba-

bowych namiotach. Następnego dnia, po śniadaniu i bani, otrzymali radzieckie mundury, tak że po obiedzie wyglądali już jak *sołdaty*. Przez kilka dni wykonywali jedynie regulaminowe obowiązki. Na miasto ich nie wypuszczano. Leon Kubajewski poprosił o przepustkę i choć mu odmówiono, nie odpuścił – w niedzielę poszedł do dowódcy i powiedział, że chce pójść do cerkwi. Ku jego zaskoczeniu otrzymał *sprawkę* do obiadu. Po cerkwi Leon poszedł do *Babuszki*, jak nazywano kobietę, u której można było zaopatrzyć się w alkohol i inne deficytowe towary. Jej dom stał nienaruszony. *Babuszka* w zamian za bochenek chleba, tuszonkę i zwitek rubli od sierżanta wyniosła dwie butelki i dwie paczki niemieckich papierosów. Wrócił na czas. Sierżantowi dał mniejszą butelkę i paczkę papierosów. – *Maładiec, nie zabudu* – usłyszał.

Następnego dnia zaprowadzono jeńców do sztabu, odebrano stare książeczki wojskowe. Po weryfikacji danych i rozmowie z kapitanem, wręczano drugą kilkustronicową książeczkę, gratulując przy tym *bojcom Krasnoj Armii*. Potem w namiocie z czerwonym krzyżem odbyły się podstawowe badania lekarskie z wpisem do książeczki.

– Za niska waga, proszę przyjmować te proszki i zgłosić się za dwa tygodnie – powiedziała doktor, zatrzymując książeczkę Kubajewskiego.

Tymczasem koledzy uważnie oglądali swoje, zastanawiali się dokąd i kiedy pojedą, *bez ciepłej odieży i oruzja*. Leon martwił się czym innym. Nie wiedział na co choruje, czy trafi do szpitala, a może zostanie odesłany do domu?

– *Nie biespokojśia, ty w choro-szych rukach* – uspokoił go zapytany podoficer.

Pod koniec lipca podczas kontrolnej wizyty lekarka stwierdziła poprawę, kazała prześwietlić płuca, nadal przyjmować *poroszki*. Dodała, że trzeba go *podkormić*, zostanie więc przeniesiony do innego

pododdziału. Tymczasem koledzy już dostali broń, następnego dnia wyruszyli na ćwiczenia. Leon dostał skierowanie do „sanatorium”, do starszego sierżanta **Sawicza**, a pochodzący spod Brześcia **Chmielewicz** do wartowników.

Po godzinie Kubajewski stał już przed Sawiczem, który dowodził zarówno tym pododdziałem, jak i kuchnią. „Taki młody, a przebyłeś tak długą i ciężką drogę – skomentował dowódca, przeglądając jego papiery. Zaprowadził do piętrowego, świeżo wyremontowanego budynku, w sali stały trzy piętrowe łóżka i jedno zwykłe. – To twoje – wskazał na to ostatnie – jak się rozlokujesz, przyjdź do mnie. Podkomendny zameldował się już po pół godzinie. Przy drugim biurku siedziała kobieta, też w stopniu starszego sierżanta.

– **Nadieżda Aleksandrowa** ci wszystko pokaże – powiedziała dowódca. I Nadieżda Aleksandrowa, którą wszyscy nazywali Sawiczowa oprowadziła go po kuchni. – A ziemniaki, kapusta i inne warzywa są przechowywane w tych samych piwnicach? – zapytał. – A skąd o tym wiesz? – Byłem tu na *sztrafnoj kartoszkie w 1941*. – I u *Babuszki* bywałeś? Przytaknął. A potem mimochodem dodał, że jego żona też ma na imię Nadia.

Leon Kubajewski, który z formiarza kafli stał się kucharzem, nową pracę zaczynał o piątej rano. Wkrótce został bez dawnych kolegów, najpierw pożegnał się z Iwanem i Wasią, potem z Chmielewiczem.

– Najpierw do lekarza a potem do mnie – zlecił mu 7 września Sawicz. Lekarka po raz kolejny powiedziała o prześwietleniu płuc, wręczyła *poroszki* oraz *sprawkę* na dwa zastrzyki. Po powrocie Sawicz nakazał mu przenieść się do innej sali. – *Ty zdies starszyna* – powiedział. Był to pokój czteroosobowy ze stołem i trzema krzesłami. A potem wręczył przepustkę z kartką do *Babuszki*. Była więc okazja, by ponownie przyjrzeć się miastu.

Znikały w nim ślady wojny. Ślady wojny znikają też w koszarach – zasypano leje, wyremontowano znaczną część budynków, wstawiono gabloty z portretami Stalina, Budionnego, Żukowa i Rokossowskiego i innych generałów, także z nazwiskami poległych żołnierzy z jednostki oraz nazwiskami i zdjęciami oficerów i żołnierzy odznaczonych najwyższymi odznaczeniami wojskowymi, rozwieszano transparenty. Świętowano Dzień Pobiedy, Rewolucji Październikowej, powołania jednostki, przyjęcie nowego rocznika.

Stan zdrowia Leona Kubajewskiego się poprawił. Przybrał na wadze, ustąpiła bladeść twarzy, przestał budzić się w nocy. Po zaopatrzeniu wyjeżdżał do kołchozów i młynów. Któregoś dnia przyszła Sawiczowa z poleceniem zaniesienia kartki dla *Babuszki*. Gdy wrócił, poinformował szefową, że część dachu nie wytrzyma zimy. Powtórzył to także Sawiczowi.

W jednostce przybywało nowych rekrutów, samochodów, różnego sprzętu – także w kuchni, doposażono sale żołnierskie. W jego pododdziale liczba żołnierzy wzrosła do trzydziestu. Gdy Sawicz został awansowany do stopnia młodszego lejtnanta, zabrał Leona Kubajewskiego z kuchni.

Ten w ramach nowego umundurowania dostał płaszcz, bieliznę, waciak, skórzane buty i dwie pary skarpet. Tylko na prześwietlenie płuc, choć był już koniec października, wciąż musiał czekać. Zdażył za to wraz z dwoma kolegami odwiedzić *Babuszkę* i sporządzić listę potrzebnych do naprawy dachu materiałów. A półtora tygodnia później mógł zameldować, że dach został naprawiony. *Politruk* wciąż go pytał, czy nie zachciałby zostać.

Około 15 grudnia w końcu wezwano go i pochodzącego z Terepola **Aleksieja** na prześwietlenie. – Pora się pożegnać – powiedziała doktor po obejrzeniu klisz. – Jesteście zdrowi, do wojska się nie

nadajecie. Oddała książeczki wojskowe, podziękowała za *Babuszkę*.

W koszarach zajrzeli do książeczek. U Leona wpis *wojennoplennyj, nie podleżył służbie w armii, rubryki grażdanstwo i nagrody* – puste.

U Aloszy rubryka *grażdanstwo* – pusta, stopień *starszyna, nagrody medale za chrabrost' i pobiedu*.

– *Nu kak* – zapytał z rana Sawicz. – *W otstawku* – na to Leon. Rano, gdy jak zawsze zameldował się u dowódcy, ten polecił, by przekazał swoje obowiązki starszemu szeregowemu.

Nadszedł 13 stycznia, zgodnie z wcześniejszą zapowiedzią Kubajewski z rana otrzymał pakiet dokumentów i samochodem wojskowym wyjechał z koszar do Grodna. Już po południu był na miejscu. Zaprowadzono go do *gostinnicy*, z nakazem, by następnego dnia o ósmej rano stawił się u komendanta. Tam otrzymał dwa nowe pakiety – jeden dla komendanta na dworcu w Białymstoku, drugi – grubszy i zalakowany, dla polskich władz wojskowych. 15 stycznia ruszył już do Białegostoku, do swoich.

Pociąg do Bielska odjeżdżał następnego dnia koło południa. Już o jedenastej siedział w wagonie – do domu pozostawało 60 kilometrów. Z Bielska, do którego dotarł około trzeciej po południu, tylko dziesięć. Ruszył pieszo, za miastem zatrzymał sanie. Gospodarz jechał do Mikłasz, zgodził się go podwieźć do Orli. Do domu wprowadził go **Michał Bogacewicz**, który tamtędy akurat przechodził. – *Nadia, prinimaj hostia* – powiedział do żony Leona. Leon wszedł do pokoju, Nadia padła na kolana, syn schował się za matką. Leonowi także ugięły się nogi. Podniósł żonę, wziął na ręce syna. – *Diadia, a chto ty taki?* – zapytał chłopczyk, a żona powtarzała w kółko: – *Ty żywy, ty żywy*.

oprac. **Ała Matreńczyk**
fot. **archiwum rodzinne**

75 років тому...

28. квітня 1947 рока зачала ся Акція Віспа. На першый оген пішли українськы села з повітів перемышльського, грубешівського, любачівського, холмського, володавського. На Лемків пришел час в половині мая. Три дивізії польского войска, една KBW (Корпусу Внутрішньої Безпеки), ближе незнане число функціонерів UB (Уряду Безпеки) і міліції выганяли село по селі. Не лишыли такой никого. Люде мали од кілках до кілканадцетьох годин на приготовліня ся до выїзду. Могли зо собом взяти лем тото што ся змістило на віз і худобу. Тым, котры не мали своїх возів, войско давало авта, або сусідове – Полякы підставпяли фурманкы. Вшытко ішло згідні з пляном. Застрашены не розуміючы того, што ся стало, дідове і вітцове лишали рідны горы, ґаздівкы, поля і лісы, словом – вшытко, чого доробили ся през соткы років і выїзджали в незнане. Выїзджали, бо Польска Держава узнала їх за Українців, котры помагают Українській Повстанчій Армії. При нагоді - тота „армія” рахувала приблизно 3 тисячы люди а Польске Войско деси 200 тисячы, о силах безпеки і міліції не бесідуячы.

Принято засаду збірної відповідальності і хоц Лемкы тримали ся здалека од політики, в 1947 році она пришла до них. З рідных сел керувано іх під войсковом ескортом, під ґверами до місц заладунку: Санока, Кросна. Ясла, Горлиц. Загужан, Грибова, Санча.

Ладудувано іх до товаровых ваґонів і враз з худобом одсыпано до найстрашнішого німецкого ляґру смерти: Осьвенціма.

Гей! До ОСЬВЕНЦІМА! Ту глядано межде нима членів – прихильників УПА, а же найчастійше іх не находжено, а-рештувано невинных – бо одґрны директивы наказували зімати окріслене число бандеровцв". Нещесників заперано в філії Осьвенціма – Явожні. Ту іх преслухувано, бито, понижано, аж і забивано, очевидні без суду. Окром Лемків в Осьвенцімі вязнено тіж Українців з Надсаня і Холмщыны. Більшіст тых остатніх „селекционувано" в інчым понімецкым ляґрі – в Майданку. Ту тіж были арештуваня (дуже векшы) і іх жертвы керувано до Явожна. Аж по „селекції" переселенців керувано до місц переселіня. І хоц офіційні власти трактували іх як Українців, в практыці поділ на Українців і Лемків был. І так – тоты першы были переселяны до Ольштынського, Ґданьского, Кошалінського і Щеціньского, зас други – до Вроцлавского Познаньского (з котрого потім выділено Зеленоґірске). Очевидні, были тіж припадкы, же Лемкы трафляли на землі пілнічній Польшы (а Українці – західній), але выникало то радше з балаґану а не з цільового діяня. Окром того, доля єдних і других была така сама: розшмарены по пару ро-дин в селах о абсолютній перевазі Поляків, жыли без права не пем поверніня до рідного села, але (початково) І до замешканя в сусіднім селі. Ціль переселіня, офіційні званого Акциом Віспа, был еден:

засимілювати, спольонізувати вшыткых жытелів полудньово-східній Польщы, котры не были Поляками, без взгляду на то-за кого ся сами уважали.

Од тамтых тяжкых і страшных дни минят 75 років, вродили ся новы поколіня. Десята част переселенців (в 1947 р. было „іх" / нас / 35-40 тис.) вернула на рідку Лемковину, решта остала на выгнаню. Єдны і други старают ся підтримати свою народну ідентычність. Дакотры, на жаль, уж ся спольонізували, але неє іх тілко, на кілко рахували власти, котры організували Акцию Вісла.

Жебы она не повела ся николи – залежыт уж од нас самых. Покля будеме памятати де наше

коріня, якій наш язык, культура і віра – так долго Акция Вісла не сполнит своей цілі! З другой стороны – хоц през тых 75 років дуже ся в Польщы змінило, маме демокрацию, вшытко єдно мож мати одчутя, же Акция Вісла ся не скінчыла. Свідчат о тім: брак офіційного ей потупліня зо стороны вшыткых установ Державы, направліня – хоцбы лем символічного, кривд, поверніня забраного майна.

Як долго буде мал місце такой стан: тоталітарны, комуністичны власти выгналі Українців і Лемків з іх рідных земель, а демократичны, плюралістичны власти дале тото толерують?

Андрій Копча

Василь Мадзелян, Акция Вісла

Leśnik – lekarz – poeta – rysownik

Ilu leśników przewinęło się przez Puszcę Białowieską, odkąd wprowadzono w niej służbę leśną, tego chyba nikt nie jest w stanie zliczyć? Pomimo, że wielu z nich pozostawiło po sobie jakiś ślad, upływ czasu skutecznie go zatarał. Dzisiaj nazwiska tych ludzi znane są tylko wąskim kręgom specjalistów. Do osób odchodzących w zapomnienie należy m.in. Dymitr Jakowlewicz Dołmatow – rosyjski leśnik, przyrodnik, a przy tym lekarz-homeopata, poeta i rysownik.

Urodził się około 1812 roku w rodzinie radcy tytularnego **Jakowa Maksimowicza Dołmatowa**, urzędnika sądu ziemskiego w Sarańsku. W 1830 roku ukończył Instytut Leśny w Petersburgu. Przepracował 25 lat w korpusie leśniczych, w tym dziesięć lat jako gubernialny leśniczy w Grodnie, następnie pracował w guberni permskiej (od jesieni 1848 roku) i nowgorodzkiej (od jesieni 1852 roku).

nad rzeką Hwożną. Dokładnie rok później para tych żubrząt została wysłana do ogrodu zoologicznego w Londynie. Kolejne dwa żubrząta przekazano **Leopoldowi Walickiemu**, prowadzącemu próby krzyżowania żubra z bydłem domowym w swoim folwarku Wilanowo w guberni grodzieńskiej. W październiku 1847 roku Dołmatow odłowił w puszczy pięcioletnią żubrzącę, która na wiosnę przyszłego roku dała potomstwo. W maju 1848 roku

białostockiego. Był autorem kilku projektów związanych z podległymi mu lasami. Jeden dotyczył urządzenia takiego systemu wodnego w Puszczy Białowieskiej, który ułatwiłby komunikację i spław drewna. Dołmatow chciał połączyć Niemen i Bug z kilkoma rzeczkami, przepływającymi przez puszcę. Postulował połączenie kanałem Narwi i Świsłoczy. Inny projekt przewidywał utworzenie w Białowieży wzorcowej szkoły dla kształcenia służby leśnej i strzelców.

W 1847 roku Dymitr Dołmatow towarzyszył hrabiemu **Pawłowi Dmitriewiczowi Kisielowowi**, ministrowi dóbr państwowych, podczas jego polowania w Puszczy Białowieskiej.

Gubernialny leśniczy, choć już pracował w guberni nowgorodzkiej, interesował się postępowaniem przy budowie drewnianej prawosławnej cerkwi św. Mikołaja Cudotwórcy w Białowieży, wznoszonej staraniem wiernych. Podobno budowę wspomógł nawet finansowo. Cerkiew została oddana do użytku w 1855 roku.

Śladem po pobycie Dołmatowa w Puszczy Białowieskiej może być uroczysko *Dołmackij Kamień* w oddziale 230. Odnotował je **Jan Jerzy Karpiński** w „Spisie uroczysk Puszczy Białowieskiej”, sporządzonym w latach trzydziestych XX wieku. W innych źródłach uroczysko to występuje pod nazwą *Dołmatow Kamień*.

Dymitr Dołmatow opublikował kilkanaście prac poświęconych Puszczy Białowieskiej i żubrom. Były one wykorzystywane przez wielu autorów oraz przy sporządzaniu różnych planów gospodarczych. Artykuły ukazywały się w

leśniczym guberni grodzieńskiej został w 1842 roku. Podlegała mu wówczas Puszcza Białowieska, którą bardzo się interesował i często w niej przebywał.

Za rządów **Dymittra Dołmatowa** przeprowadzono prace urządzeniowe w Puszczy Białowieskiej, trwały od 1843 do 1846 roku. Puszcę pocięto na 666 oddziałów o wymiarach dwie wiorsty na jedną wiorstę.

W latach czterdziestych XIX wieku Dołmatow organizował w puszczy odłowy żubrów, które następnie były hodowane w zagrodzie w celu ich oswojenia. W lipcu 1846 roku odłowiono sześć żubrząt

parę odłowionych i hodowanych w zagrodzie żubrząt wraz z ośmioma innymi sztukami odprawiono do Carskiego Sioła pod Petersburgiem.

Grodzieński leśniczy walczył też z puszczańskimi drapieżnikami. Zarządzał na nie specjalne obławy, dzięki którym niedźwiedzie z czasem zostały wytępione, a wilki widywano tylko wtedy, gdy przyszły z zewnątrz.

Dołmatow sporządził opis guberni grodzieńskiej pod względem gospodarczym, handlowym i przemysłowym, a także opisy Puszczy Grodzieńskiej i obwodu

latach 1846-1878. Opublikowały je petersburskie czasopisma „Illustracja”, „Sowremiennik”, „Gazeta Lesowodstwa i Ochoty”, „Lesnoj Żurnał”, „Żurnał Ministerstwa Gosudarstwiennych Imuszczestw” i „Nowosti”, wileński „Pamiętnik Naukowy i Literacki”, warszawska „Biblioteka Warszawska”, londyńskie „Proceedings of the Royal Zoological Society” i „Annales of Natural History”.

W 1869 roku tekst Dołmatowa z „Annales of Natural History” został wykorzystany we francuskim wydaniu encyklopedii zoologicznej **A. E. Brehma** (hasło „żubr” – w „Les Merveilles de la Nature. Les Mammiferes”).

Osiągnięcia Dymitra Dołmatowa w zakresie oswojenia żubra przedstawił **Karol Eichwald** w trzynomowej „Lethaea rossica: ou Paléontologie de la Russie”, wydanej w latach 1853-1868.

Jeden z tekstów grodzieńskiego leśniczego, przetłumaczony z angielskiego i francuskiego przez **Piotra Daszkiewicza** i **Tomasza Samojlika**, ukazał się współcześnie w „Mateczniku Białowieskim” (nr 1/2007).

Publikacje na temat hodowli i oswojania żubra przyniosły Dołmatowowi rozgłos w świecie nauki. Zapewniły mu wybór na rzeczywistego członka Rosyjskiego Towarzystwa Geograficznego. Dołmatow, dzięki staraniom **Rodericka Murchisona** – brytyjskiego geografa i stratygrafa – otrzymał od Londyńskiego Towarzystwa Zoologicznego złoty medal z napisem „Panu Dołmatowowi w dowód uznania za zasługi”.

Dołmatow znał i przyjaźnił się z wieloma luminarzami nauki i literatury, m.in. z wybitnym rosyjskim leksykografem i pisarzem **Władimirem I. Dalem**, czy wybitnym polskim powieściopisarzem, poetą i historykiem **Józefem Ignacym Kraszewskim**. Od Dala otrzymał listy i książki, nauczył się też podstaw homeopatii.

W lecie 1855 roku Dołmatow

otrzymał skierowanie do Wiatki, gdzie kierował miejscowym urzędem pocztowym, a 4 stycznia 1869 roku został przeniesiony na takie samo stanowisko do Ufy. Na tych terenach zajmował się leczeniem chorych, bardzo szybko zyskując sławę dobrego i dostępnego lekarza, zwłaszcza wśród biednych. Był czynnym członkiem Wiackiego Prawosławnego Komitetu Towarzystwa Misjonarskiego.

Dymitr Dołmatow opiekował się i pomagał ludziom sztuki. Znanemu malarzowi rosyjskiemu **Wiktrowi Wasniecowskiemu** umożliwił podjęcie studiów w Akademii Sztuk Pięknych w Petersburgu. Wspomagał też znanego polskiego rysownika, ilustratora i malarza **Michała Elwiro Andriollego** podczas jego pobytu na zsyłce w Wiatce w latach 1866-1871. Córka Dołmatowa **Nadieżda** pobierała u Andriollego naukę rysunku.

Dołmatow miał również dwóch synów. Jeden z nich – **Konstanty** – zgromadził bogatą kolekcję ludowych ornamentów. Drugi – **Mikołaj** – zginął w wieku 34 lat w walce z Turkami, jako serbski wolontariusz.

Dymitr J. Dołmatow był wielokrotnie nagradzany. Posiadał orderzy św. Włodzimierza IV stopnia i św. Stanisława II stopnia z koroną imperatorską oraz Medal Wojny 1853-1856. Uhonorowano go także dyplomami za 25 i 35 lat nienagannej służby. Car osobiście wręczył mu pierścień z brylantami w nagrodę za służbę dla kraju.

Dymitr Jakowlewicz Dołmatow zmarł w lutym 1877 roku. Informację o jego śmierci podały „Wiatskije gubernskije Wiedomosti” 23 lutego 1877 roku, opierając się na informacji podanej przez ogólnorosyjski „Gołos”.

Biografię grodzieńskiego leśniczego opracowała niedawno **Anastasija A. Fiedotowa**. Szkiec ten opublikował wydawany na Białorusi periodyk naukowy „Bielowieżskaja Puszcza. Issledowanija” (nr 17/2019).

Piotr Bajko

3 Дзятлавіч на Цне

Вялікая, палеская вёска Дзятлавічы, дзе пражывае каля трох тысячаў людзей, распаложана непадалёк Лунінца. Побач сяла працякае рака Цна, якая каля Кажан-Гарадка свае воды ўлівае ў Прыпяць. У Дзятлавічах некалькі дзесяткаў большых і меншых вуліц, дзейнічае тут школа, дом культуры, ёсць і праваслаўная, Праабражэнская царква. Да паловы XIX ст. пры ёй быў мужчынскі манастыр, распаложаны на высокім беразе Цны.

■ Як піша **Аляксандр Ілын**, знаўца гісторыі дзятлавіцкага манастыра, ён узнік у цяжкія для Праваслаўнай Царквы ў Рэчы Паспалітай часы – напачатку XVII стагоддзя, калі большасць манастыроў перайшла ва ўнію. Ягоным фундатарам быў каралеўскі дваранін **Канстанцін Багданавіч Долмат-Цяперскі** (?-1622), які свае маёнткі Дзятлавічы і Лунінец у Пінскім павеце, ў тэстаманце запісаў Кіева-пачэрскім настояцелям. Пажадаў пры тым, каб яны заснавалі там манастыр і каб назаўсёды прабывалі ў паслушэнстве Канстанцінопальскаму патрыярху і Кіеўскаму мітрапаліту. Кіраўніцтва абіцелі **Канстанцін Долмат** перадаў архімандрыту Кіева-Пачэрскай Лаўры **Елісею Пляцнецкаму** (1554-1624).

У XVIII стагоддзі намеснікамі дзятлавіцкага манастыра былі такія вядомыя асобы, як а.а. **Інакенцій Гізель**, **Лазар Барановіч** ці **Феадосій Васілевіч**. Пры абіцелі дзейнічалі іканапісная ды розныя іншыя майстэрні. І гэтая

ткачых і вышывальшчыц. Сярод апошніх вылучаюцца дзве жанчыны – **Алена Даніловіч** ды **Алена Кацуба**. Сёлета яны абедзве атрымалі званне Народнага майстра Рэспублікі Беларусь. Сярод твораў Алены

Галоўным аніматарам культуры ў Дзятлавічах з’яўляецца **Галіна Брэзіна**. Раней была яна настаўніцай пачатковых класаў мясцовай сярэдняй школы. Грамадскім чынам, супольна з сям’ёю, на базе сваёй гаспадаркі, арганізоўвала шматграннае культурнае жыццё. Пры доме Брэзінаў узнік дзіцячы, фальклорны калектыў „Дзятлавіцкі падлесак”, арганізаваліся варштаты па прадзенні ільну ды тканні на кроснах.

Своеасаблівым, штогадовым падсумаваннем гэтай актыўнасці было летняе мерапрыемства „Палессе і Падляшша разам”, якога першы выпуск прайшоў у 2016 годзе. У арганізацыю свята ўключаўся таксама студзіводскі музей.

Ужо звыш году Галіна Брэзіна кіруе Дзятлавіцкім домам культуры. Тут паспяхова дзейнічае фальклорны калектыў „Світанак”, якога непаўторную манеру спеву ведаюць шмат дзе ў Беларусі і па-за яе межамі. Спевакі наведвалі і Падляшша падчас „маёвуй росы” ды жніўных сустрэч „Олень по бору ходіт”. Найбольш вопытныя спявачкі старэйшага пакалення згуртаваныя ў калектыве „Вытокі”. Ад іх шмат чаму, апрача спеву і рукадзелля, можна навучыцца. Для прыкладу, непаўторнымі смакамі вылучаецца дзятлавіцкая кухня. Хто сюды хоць раз патрапіў, не забудзе смакаты запечанай кашы ці прысмакаў на базе малака.

Дзятлавіцкія людзі, арыгінальныя ў сваіх задумах, прывязаныя да традыцыі, роднай гаворкі, адкрытыя на гасцей. Варта сюды скрунуць з галоўнай дарогі, едучы з Пінска на ўсход Палесся. Зрэшты, з Дзятлавіч ужо зусім блізка да Турава, нашай першай, сярэднявяковай сталіцы. А тут кожны Падляшанін павінен, хоць раз у жыцці, пабываць.

Дарафей Фіонік
фота са збораў аўтара

рукадзельна-рамесніцкая традыцыя прадаўжаецца да сёння. У Дзятлавічах шмат таленавітых і працавітых людзей: сталяроў, рэзчыкаў па дрэву, кавалёў,

Даніловіч, якая некалькі разоў вяла майстаркласы па ткацтве ў студзіводскім музеі, вылучаюцца тканыя ручнікі, абрускі, плахты ды навалачкі.

Dzieci rolników odpoczną w Stegnach

PRAWIE SETKA DZIECI ROLNIKÓW Z POWIATU BIELSKIEGO BĘDZIE ODPOCZYWAŁA OD 9 DO 17 SIERPNI NA KOLONIACH W STEGNIE NAD MORZEM.

Stało się to możliwe dzięki wsparciu inicjatywy Związku Zawodowego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich „Regiony” i jej przewodniczącego dr **Bolesława Borysiuka** przez sa-

modzawodców powiatu, na czele z **Raisą Rajecką**, wójtem gminy Bielsk Podlaski.

10 maja do siedziby gminy na spotkanie z Bolesławem Borysiukiem i Raisą Rajecką przybyło prawie stu rodziców (niemal wyłącznie mamy), by odebrać do wypełnienia niezbędne druki i pouzgadniać szczegóły programu odpoczynku, zasady otrzymania dopłaty Funduszu Składkowego (950 zł na dziecko), przewozu dzieci autokarami z miejsca zbiórki do Stegn i z powrotem. Rodzice dobrze przyjęli także zapewnienie przewodniczącego związku o kontynuowaniu w takiej formie pomocy dzieciom rolników także w okresie ferii zimowych (wyjazd do Zakopanego).

Podziękowali Raisie Rajeckiej za pomoc okazaną ich dzieciom, mając nadzieję, że kolonie w Stegnie zapoczątkują dobre tradycje letnich i zimowych wyjazdów.

dr Bolesław Borysiuk
 fot. archiwum autora

Sami o Sobie. Miesięcznik społeczno-kulturalny. Nieodpłatny dodatek do Przeglądu Prawosławnego
 Współfinansowany ze środków Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji
 oraz Fundacji im. Księcia Konstantego Ostrońskiego
 ISSN 1899-9018 Nr indeksu 371416

Wydawca: Fundacja im. Księcia Konstantego Ostrońskiego

Redaguje zespół: Andrzej Charyło (sekretarz redakcji), Eugeniusz Czykwini (redaktor naczelny)
 Doroteusz Fionik, Natalia Klimuk, Ała Matreńczyk, Anna Petrovska
 Anna Radziukiewicz (zastępca redaktora naczelnego), Dorota Wysocka

Opracowanie graficzne: Dorota Wysocka

Skład komputerowy: Halina Kierdelewicz

Adres redakcji: 15-399 Białystok, ul. Składowa 9; tel./fax (0048 – kier. z zagranicy) 85 742 18 57
 e-mail: redakcja@przegladprawoslawnny.pl; www.przegladprawoslawnny.pl

Publikacje wyrażają jedynie poglądy autorów i nie mogą być utożsamiane z oficjalnym stanowiskiem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Публикації виражають лем погляды авторів і не можуть бути ідентифіковані з офіційним становищем Міністра Внутрішніх Справ і Адміністрації. Публикации выражают только точку зрения авторов и не могут быть отождествлены с официальной позицией министра внутренних дел и администрации. Публікації виражають лише точку зору авторів і не можуть ототожнюватися з офіційною позицією Міністра внутрішніх справ і адміністрації. Публікації виказують тільки меркаванні аўтараў і не могуць быць ідэнтыфікаваны з афіцыйнай пазіцыяй Міністра Унутраных Спраў і Адміністрацыі.